

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΚΑΪΡΗΣ Ο Α΄.

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΝΔΡΟΥ

(1719 — 1748)

Προτελευταῖος υἱὸς τοῦ βοεβόδα τῆς Ἀνδρου Μιχαὴλ Λεονάρδου Καΐρη¹ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Διονύσιος Καΐρης ὁ Α΄ ἦτο μονόφθαλμος, ἀλλὰ κατ' οὐδὲν τοῦτο ἐμείου τὴν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐπιβάλλουσαν αὐτοῦ ἐμφάνισιν. Εὐφυῆς καὶ μεγαλεπίβολος, ἔτυχεν ἐπιμεμελημένης οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς, ἀλλὰ, παρὰ τὴν κρατοῦσαν περὶ τοῦ ἀνδρὸς παράδοσιν ὡς λογίου καὶ δὴ σοφοῦ, ἡ παιδείσιν του ἦτο μετρία, ὡς ἐλέγχεται ἐκ τῶν σφζομένων ἐπιστολῶν του, ὧν ἔναι ἀπόκεινται παρὰ τῷ γράφοντι. Ἄλλως τοιαύτη ἦτο ἡ παιδείσιν τῶν πλείστων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἱεραρχῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, μὴ ἔξαιρουμένων πολλὰκις καὶ αὐτῶν τῶν πατριαρχῶν. Μεταξὺ 180 περίπου ἀρχιερέων, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν, ἐκτὸς τῶν ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι, τὸν ἀνώτερον κληρὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, μόλις δέκα διεκρίνοντο διὰ τὴν συστηματικὴν αὐτῶν ἐκπαίδευσιν. Καὶ ἐκ τῶν ὑπολοίπων, τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα τὸ πολὺ ἐλέγοντο μὲν πεπαιδευμένοι, ἀλλ' ἡ παιδεία των δὲν συνίστατο κυρίως παρὰ εἰς τὰ λεγόμενα ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων. Σπανιώτατοι ἦσαν οἱ ἐξ αὐτῶν εἰδήμονες ξένων γλωσσῶν ἢ κάτοχοι ἀνωτέρας ἐπιστημονικῆς μορφώσεως. Ἐκ δὲ τῶν εἰς Εὐρώπην ἀποδημούντων ἱερωμένων, ἡ δὲν ἐπέστρεφε κἀνεὶς, ἀφ' οὗ ἅπαξ ἐγεύετο ἐκεῖ τῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς εὐνομίας, ἡ καὶ ἂν ἐπέστρεφε σπανίως ἐπροτιμᾶτο τῶν ἀπαιδευτῶν μὲν, ἀλλ' ὀνομαζομένων ἄλλως πρακτικῶν, ἐμπείρων δῆλον ὅτι τῆς περὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς τελετὰς τάξεως καὶ τῆς περὶ τὴν κοσμικὴν τύρβην καὶ τὴν αὐλικὴν πρὸ πάντων

1. Περὶ τοῦ βοεβόδα Μιχαὴλ Λεονάρδου Καΐρη τοῦ ἐπιλεγομένου *Πανάρχου* βλ. *Δημητρίου Π. Πασχάλη*, Τὸ Ἀρχοντολόγιον τῆς Ἀνδρου. Ἀνεκδοτόν.

σπουδαρχίαν απαιτουμένης ικανότητος και τριβῆς¹. Και τὸ εἰκαζόμενον, ὅτι ὁ Διονύσιος ἦτο γνώστης τῆς λατινίδος φωνῆς εἶνε, καθ' ἡμᾶς, σφόδρα ἀμφίβολον, ἢ δὲ ἐπὶ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀνεγερθέντος μοναχοῦ τῆς Ἁγίας Μαρίας ἐν Κατακόλλῳ ἐπιάρχουσα λατινικὴ ἐπιγραφή ἀσφαλῶς δὲν συνετάχθη ἀπὸ τὸν ἴδιον, ἀλλ' ὑπὸ τινος τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην περιουσιάζοντων τὴν νῆσον Ἄνδρον καὶ τὸν παύσιχρον Διονύσιον περιουσιάζοντων καλογῆρων καὶ ἱσρέων τῆς Ρωμάνας Ἐκκλησίας.

Ἄδηλον τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Διονυσίου, ἀλλ' αἱ πληροφορία συμπύπτουσιν, ὅτι ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Ἄνδρου νεώτατος. Ὁ Le Quien ἀναφέρει τὸν Διονύσιον ὡς κατέχοντα τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς Ἄνδρου ἤδη τῷ 1721². Ἄλλ' ἐν ἐπιγραφῇ τῆς ἐν Ἄνδρῳ ἐκκλησίας Παλατιανῆς τοῦ ἔτους 1719, ἣν παρακατιόντες ἐκδίδομεν, οὗτος μνημονεύεται ἔκτοτε ὡς ἀρχιεπίσκοπος Ἄνδρου.

Ἐκλεγείς ἀρχιεπίσκοπος Ἄνδρου ὁ Διονύσιος κατόκησεν εἰς τὸν ἄνω ὄροφον τοῦ ἐν Μεσαρία πύργου τοῦ πατρός του, τὸν ὀνομαζόμενον σήμερον πύργον τοῦ Καίρη τοῦ ἐπιλεγομένου Κανᾶ. Ὁ πρῶτος Κοτζάμπασης τῆς Ἄνδρου Νικόλαος Κοτάκης, διατελέσας ὡς τοιοῦτος ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν, ἦτο ἀνεψιός του, υἱὸς δὴλον ὅτι τῆς ἀδελφῆς τοῦ Διονυσίου. Ἀγαθός, ἀλλ' ἀσθενοὺς χαρακτήρης. Πραγματικὸς δὲ κοτζάμπασης, ἄγων καὶ φέρων τὰ τῆς νήσου κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, ἦτο ὁ ἀρχιεπίσκοπος Διονύσιος, πρῶσσηνῆς μὲν τὴν συμπεριφορὰν, ἀλλ' αὐταρχικώτατος τὸν χαρακτήρα, μεγαλοπρεπῆς καὶ λίαν ἔλευθέριος.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Διονύσιος ὁ Α' εἶνε ἱστορικὸν διὰ τὴν Ἄνδρον πρόσωπον· διότι τὸ ὕστατον τῆς χάριτος κτύπημα εἰς τὸν ἐν Ἄνδρῳ καθολικισμόν κατήνεγκεν ὁ Διονύσιος Α'. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι ἐκλιπούσης τῆς φραγκικῆς κυριαρχίας τὸ ῥωμαιοκαθολικὸν δόγμα ἐν Ἄνδρῳ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμπεδωθῇ καὶ διαδοθῇ, διότι ἡ νῆσος ἔκπα-

1. Ἐκθεσις περὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας κλπ. ἐν Ἐκκλησιαστικοῖς Σωζομένοις *Κ. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων*, τ. Β', σ. 137.

2. *Michaelis Le Quien. Oriens Christianus*, τ. Α' (Paris, 1740), σ. 944. Ὁ Διονύσιος μνημονεύεται καὶ ἐν τῷ ὑπὸ *H. Omont* δημοσιευθέντι καταλόγῳ τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1725 μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Βλ. *Revue de l'Orient Latin*, τ. Α' (1893), σ. 320.

λαί ἡμίμοιροι εὐπαιδευτῶν κληρικῶν οὐκ εὐαρίθμων, ἄσβεστον κρατούντων τὴν δᾶδα τῆς τε θύραθεν καὶ τῆς ἱερᾶς παιδείας, αἱ μοι αἱ τῆς νήσου δέεσσερον ἐπὶ πλοῦτι, μεγέθει καὶ αὐστηροῦ τρηῆσαι τῶν κανόνων του μοναστικῦ βίου οἱ Ἄνδριοι δὲ ἀνέκαθεν ἐπέδιδον εἰς τὴν ἱεροσύνην. Ἄνδριοι ἐπίσκοποι κατέλαβον τὰς ἕδρας εὐδοκίμως πολλῶν ἐπισκοπῶν¹, καὶ τινες ἐκ τούτων ἀνῆλθον εἰς τοὺς ὑπάτους πατριαρχικούς θρόνους Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀλεξανδρείας², ὥστε ἀείποτε ὑπῆρχον καὶ ἐν τῇ νήσῳ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ἄνδρες περιωπῆς, δυνάμενοι νὰ ἀντιδράσωσι τελεσφόρως κατὰ πάσης προσηλυτιστικῆς ἐνεργείας.

Ἄλλ' ἡ τελεία παρακμὴ τῆς ἐν Ἄνδρῳ Λατινικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν προσχώρησις πάντων σχεδὸν τῶν ἐν Ἄνδρῳ Λυτικῶν ἀποδίδεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Διονύσιον τὸν Α΄, ἐπιτρέψαντα αὐτοβούλως τὴν τέλεσιν ἐν Ἄνδρῳ μικτῶν γάμων. Τοῦτο δέ, διότι οἱ ἐκ τοῦ δυτικοῦ δόγματος συνάπτοντες γάμον μετὰ προσώπων ἀνηκόντων εἰς τὸ ἀνατολικὸν δόγμα, ἡσπάζοντο τὸ τελευταῖον τοῦτο, ἅτε τῆς Ῥωμάνας Ἐκκλησίας ἐν τῇ μισαλλοδοξίᾳ αὐτῆς, οὔτε ἐπιτρεπούσης τὴν τέλεσιν τοιούτων γάμων, οὔτε ἀναγνωρίζουσης αὐτούς, ἐὰν ἐκ τῶν προτέρων δὲν παρῆιχτο ἀξιόχρεως διαβεβαίωσις, ὅτι τὰ ἐκ τῶν τοιούτων γάμων γεννώμενα τέκνα θὰ ἔβαπτίζοντο καὶ θὰ ἀνετρέφοντο εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς. Ἄλλως ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καθολικοὶ ἐνυμφεύοντο γυναῖκας ὀρθοδόξους, αἱ ὁποῖαι ὡς μητέρες εὐκόλως ἠδύναντο νὰ κατηγάωσι τὰ τέκνα των εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν δόγμα, εἰς ὃ πάντοτε στερεῶς ἐνέμενον.

Εἶνε δὲ βέβαιον, ὅτι οἱ μικτοὶ γάμοι, ὅπου καὶ ἂν ἐγένοντο οὗτοι, ἐξημίωσαν πάντοτε τὸν καθολικισμόν. Ὁ βαίλος τῆς Κερκύρας Λεονάρδος Ζουλιάν ἐν τινι ἐκθέσει τοῦ ἔτους 1602 ἀναφέρει, ὅτι ἄλλοτε εἰς τὸ συμβούλιον τῶν εὐπατριδῶν τῆς Κερκύρας ἦσαν πολλαὶ οἰκογένειαι λατινικοῦ δόγματος, ἀλλὰ διὰ τὰς ἐπισυμβάσας μετ' ὀρθοδόξων ἑλληνίδων ἐπιγαμίας ἡσπάσθησαν καὶ αὐταὶ κατόπιν τὴν ὀρθοδοξίαν,

1. Βλ. *Δημητρίου Π. Πασχάλη*, Ἄνδριοι ἱεράρχαι. Ἀνέκδοτον.

2. *Δημητ. Π. Πασχάλη*, Ματθαῖος ὁ Ἄνδριος, πάπας καὶ πατριαρχῆς Ἀλεξανδρείας καὶ πάσης γῆς Αἰγύπτου (1746—1767), ἐν Ἀθήναις, 1901.—*Τοῦ αὐτοῦ*, Διονύσιος Γ' ὁ Βαρδαλῆς, Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης (1660—1665). Ἀνέκδοτον.

ὀλίγιστα δ' ἀπέμειναν εἰς τὸ δόγμα τῶν λατίνων¹. Διὰ τῶν μικτῶν γάμων συνεχέστο ἢ ἐκτέλεισις τῶν θρησκευτικῶν χρεῶν, οἱ δὲ λατῖνοι, ἐπηρεαζόμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ περιβάλλοντος, ληληθῶτως ἐγκατέλειπον τὸ δόγμα τῶν. Οἱ ὀρθόδοξοι ἐν Ἄνδρῳ ἔδειξαν ὁμολογουμένως δύναμιν ἀφομοιώσεως τῶν δυτικῶν πρὸς αὐτούς. Συχνάκις οἱ μικτοὶ γάμοι ὑπῆρξαν αἰτία, ὅπως τὰ τέκνα τῶν καθολικῶν γίνωνται ὀρθόδοξα, ἀλλὰ συνέβαιναν ἔστιν ὅτε καὶ τέκνα μητέρων ἀνατολικοῦ δόγματος ὑπανδρευθεισῶν καθολικοὺς νὰ βαπτίζωνται τῇ ἀξιώσει τοῦ πατρὸς εἰς τὸ ῥωμαιοκαθολικὸν δόγμα. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Δυτικὴ καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία διὰ διατάξεων ἐκκλησιαστικῶν προσεπάθησαν νὰ παρεμποδίσωσι τοὺς μικτοὺς γάμους².

Ἡ ἐπίμονος ἄρνησις τοῦ λατίνου ἐπισκόπου Ἄνδρου εἰς τὴν ἔκδοσιν ἀδειῶν πρὸς τέλεσιν μικτῶν γάμων, λόγῳ ὅτι δὲν παρείχοντο αἱ ὑπὸ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας προαπαιτούμεναι ἐγγυήσεις, καὶ ἀφ' ἐτέρου τὸ μέγα ἠθικὸν κῦρος καὶ γόητρον, ὅπερ ἦσκει καθ' ὅλην τὴν νῆσον ὁ ἀρχιεπίσκοπος Διονύσιος ὁ Α' συνετέλεσαν ὥστε νὰ ἐπέλθῃ χαλάρωσις τῶν θρησκευτικῶν δεσμῶν τῶν καθολικῶν τῆς Ἄνδρου καὶ ἐν τέλει ὁμαδικὴ ἀποσκίρτησις αὐτῶν. Κατὰ τὴν διασωθεῖσαν παράδοσιν, τὸ γεγονός τοῦτο ἔλαβε χώραν κατὰ τὴν μεγάλην ἑβδομάδα, καθ' ἣν οἱ ἐν Ἄνδρῳ καθολικοὶ «ἐγύρισαν Ἐπιτάφιο φράγκικο καὶ Ἀνάστασι ῥωμῆα». Ἐκατηγορήθη δὲ τότε ὁ λατῖνος ἐπίσκοπος, ὅτι κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἑλληνα συνάδελφόν του ἐπέδειξεν ἀσύγγνωστον ἀδεξιότητα περὶ τὸν χειρισμὸν τῶν καθηκόντων του. Ἀλλὰ περὶ τούτου διαλαμβάνομεν διεξοδικῶς ἐν ἄλλῃ ἡμῶν μελέτῃ ἐπὶ τῇ βάσει ἀποκειμένων παρ' ἡμῖν ἀεκδότων αὐθεντικῶν πηγῶν.

Ἐπιτραπήτω ἤδη ἡμῖν μικρὰ σχετικὴ παρέκβασις. Ἐκ τοῦ Εὐ-αγγελίου ἐξηλθε νέα κοινωνία καὶ ὁ Χριστιανισμὸς προσεπάθησε ν' ἀνυψώσῃ δι' ἠθικῶν δεσμῶν τὸν γάμον.

Ἀλλὰ δυστυχῶς αἱ θρησκευτικαὶ ἢ μᾶλλον δογματικαὶ ἔριδες ἐσπάρξαν τὴν χριστιανωσύνην καὶ ἐπῆλθον πολλὰ ἄτοπα καὶ μεγάλα δεινά,

1. Ἐπιθ. E. Lunzi, Della condizione politica delle isole Jonie sotto il dominio Veneto, σ. 366.

2. Περὶ τῶν ἐκ τῶν μικτῶν γάμων ἀγαθῶν καὶ τάνάπαλιν περὶ τῶν ἐπερχομένων κακῶν ἀποτελεσμάτων ἐκ τῶν ἐπιγαμιῶν μετὰ υἰῶν καὶ θυγατέρων συγγενικῶν οἰκῶν βλ. Κουρτίου, Ἑλληνικὴ Ἱστορία, τ. Ε', σ. 279—280 ἑλλην. μετὰφρ. Σπυρ. Λάμπρου. — Φερδ. Γρηγοροβίου, Ἱστορ. Ἀθηνῶν, τ. Β', σ. 74—5 μετὰφρ. Σπυρ. Λάμπρου.

πολλάκις δὲ διεσαλεύθη καὶ ἡ εἰρήνη ἐν τῇ οἰκογενείᾳ καὶ ἡ ἠθικὴ ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἀπὸ τοῦ σχίσματος δὲ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν συχνὰ ἀνεφύθησαν ζητήματα ἀντιβαίνοντα εἰς τὸ ἄδολον πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἐν οἷς καὶ τὸ τοῦ γάμου μεταξὺ δυτικῶν καὶ ἀνατολικῶν, ἰδίως ὡς πρὸς τὰς σχέσεις τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸ πολίτευμα.

Εἰς πολλάς δὲ διενέξεις καὶ διαφωνίας παρέσχεν ἀφορμὰς παρ' ἡμῶν ὁ μικτὸς γάμος¹. Ἄλλ' αἱ ἐκκλησιαστικαὶ διατάξεις καὶ ὁ ὑπερβολικὸς ζῆλος ὄχι μόνον τῆς Δυτικῆς, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας πρὸς παρεμπόδισιν τῶν μικτῶν γάμων συχνὰ δὲν εἰσηκούοντο, πλεῖστα δ' ἔχομεν παραδείγματα τοιούτων γάμων ἄνευ φόβου τῶν ποινῶν τῆς ἀκυρότητος, τελεσθέντων δὲ τῇ συναινέσει μάλιστα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν. Εὐλόγως δὲ παρατηρεῖ ὁ ἀείμνηστος ἡμέτερος νομοδιδάσκαλος Πέτρος Παπαρρηγόπουλος, ὅτι «τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνακτηθείσης τῷ 1261 διὰ στρατοῦ ἑλλήνων καὶ γασμούλων, ἦτοι τέκνων ἐκ γάμου φράγκων καὶ ἑλλήνων, ἀδύνατον γὰρ ὑποτεθῆ ὅτι οἱ τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ πρόμαχοι οὗτοι ἐλογίζοντο ἑστερημένοι τῆς οἰκογενειακῆς αὐτῶν τιμῆς καὶ τάξεως μετὰ πάντων τῶν ἔξ αὐτῆς δικαιωμάτων λόγῳ ὅτι προήρχοντο ἐκ μικτοῦ γάμου»².

Ἡ Ἑνετικὴ Πολιτεία ἐπέτρεπε τοὺς μικτοὺς γάμους καὶ τοὺς ἐπροστάτευσ μάλιστα Ὅταν πρὸς διαρρῦθμῳ πολλῶν ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ ἐκτρόπων ἐκρίθη ἀναγκαία ἡ ἐν Τριδέντῳ Σύνοδος, ἐν ἣ, σὺν ἄλλοις, καὶ τὰ περὶ γάμου διερρυνθίσθησαν³, ἐπετράπη ἐπὶ ταῖς παραστάσεσι τῆς Βενετίας ὁ γάμος λατίνων μετ' ὀρθοδόξων ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς αὐτῆς κτήσεσιν.

Αἱ περὶ μικτῶν γάμων ἔριδες εἶχον ἕξαφθῆ εἰς μέγαν βαθμὸν καὶ ἐν Ἑπτανήσῳ. Ἐν Κεφαλληνίᾳ λ. χ. ἐνθα ἠδρευεν ὁ ἑλλην ἀρχιεπίσκοπος, ἐγένετο μονομαχία διὰ τῶν πνευματικῶν ὄπλων μεταξὺ τοῦ ἐκεῖ ὀρθοδόξου ἱεράρχου καὶ τοῦ δυτικοῦ ἐδρευόντος ἐν Ζακύνθῳ, καθ' ἣν οἱ δύο ἀρχιερεῖς ἀμοιβαίως ἕξεσφενδόνιζον ἀφορισμούς, ὁ μὲν λα-

1. Ἐπιθι *Μ. Σ. Ἰδρωμένον*, Περὶ μικτοῦ γάμου ἐν Ἑλλάδι. Ἐν Ἀθήναις, 1891.—*Διονυσίου Στεφάνου*, Μικτὸς γάμος, ἐν τῷ τοῦ *Θ. Φλογαῖτου* Λεξικῷ Νομικῷ, ἐν Ἀθήναις, 1898.—*Σπυρ. Δὲ Βιάζη*, Περὶ τῶν δυτικῶν ἐν Πελοποννήσῳ.

2. *Π. Παπαρρηγοπούλου*, Οἰκογενειακὸν Δίκαιον, § 37.

3. Concilii Tridentini Canones et Decreta, sessio XXIV, cap. Reformatione Matrimonii.

τινος κατὰ τῶν λατίνων τῶν συναρχομένων εἰς γάμον μετ' ὀρθόδοξον, ὃ δὲ ὀρθόδοξος ἱεράρχης κατὰ τῶν ὀρθόδοξων τῶν νυμφευομένων λατινίδας¹.

¹ Ἡ λατινικὴ ἐπισκοπὴ Ἄνδρου, καθορώσα τὸ κατὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτῆς κατενεχθὲν καιρίον τραῦμα, ἐνήργησε, συνεπικούρους ἔχουσα καὶ τοὺς ἐν Ἄνδρῳ πολιτικούς ἀντιπάλους τῆς οἰκογενείας Καίρη, νὰ καταγγελθῆ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Διονύσιος ἐπὶ διαφόροις αἰτιάσεσιν, ἐν αἷς ὅτι, πορὰ τὰ διατεταγμένα ὑπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐπέτρεπεν αὐτοβούλως τὴν τέλεσιν τῶν μικτῶν γάμων καὶ ὅτι ἐπὶ χρήμασιν ἐξέδιδεν ἀδείας τελέσεως γάμων μεταξὺ συγγενῶν ἀπηγορευμένου βαθμοῦ, ἐν οἷς καὶ δευτέρων ἑξαδέλφων.

Οὕτω δ' ὁ Διονύσιος, πρεσβύτης ἤδη καὶ μετὰ τριάκοντα περίπου ἔνιαυτῶν ἀνεπίληπτον καὶ εὐκλεᾶ ἀρχιερατείαν, ἐκλήθη ἵνα ἀπολογηθῆ καὶ δικασθῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τῇ ἐνεργῶ δὲ παρὰ τῇ τουρκικῇ ἐξουσίᾳ καὶ τῷ πατριάρχει Παΐσιῳ τῷ Β', τὸ τρίτον πατριαρχεύοντι, παρεμβάσει τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας ὁ Διονύσιος κατεδικάσθη, γενόμενος ἔκπτωτος τῆς ἀρχιεπισκοπῆς του κατ' αὐγουστον ἢ σελτέμβριον τοῦ 1748, θῦμα γενόμενος τοῦ ὑπὲρ τῆς πατρῴας πίστεως ὑπερέτρου ζήλου του. Ἀντεκατεστάθη δὲ ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Τήνου Γρηγορίου².

Μέχρι τοῦ Μαρτίου τοῦ 1748 ὁ Διονύσιος Α' ἐξηκολούθη διατελῶν ἀρχιεπίσκοπος Ἄνδρου, διότι ἐν τῷ Κώδικι τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Σερίφῳ πατριαρχικοῦ καὶ σταυροπηγιακοῦ μοναστηρίου τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ σφίζεται σημεῖωμα τοῦ σεριφίου μοναχοῦ Καλλινίκου Γρυπάρη, καθ' ὃ οὗτος ἐχειροτονήθη «..... ἱεροδιάκων εἰς τὸν δέκατον ἕκτον χρόνον τῆς ἡλικίας του, 1748, μαρτίου 12, παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἄνδρου κὺρ Διονυσίου εἰς Ἄνδρον εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου»³. Ἦν δὲ ὁ ἐν τῷ σημείωματι τοῦ σεριφίου μοναχοῦ μνημονευόμενος ἐν Ἄνδρῳ ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου ὃ ἐν Μεσαρίᾳ ἔτι καὶ νῦν σωζόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Διονυσίου ἀνεγερθεὶς, καθ' ἃ ἐκ τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἐντετειχισμένης καὶ κατωτέρω ἐκδιδομένης ἀναμνηστικῆς ἐπιγραφῆς δηλοῦται.

1. E. Lunzi, Della condizione politica delle isole Jonie sotto il dominio Veneto, σ. 368.—Ἐγγραφα παρὰ τῷ Ἀρχεῖῳ τῆς Δυτικῆς Ἐπισκοπῆς Ζακύνθου.

2. Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τ. Δ', σ. 316.

3. Π. Γ. Ζεργλῆτη, Ἱστορικαὶ ἐρευναι περὶ τὰς ἐκκλησίας τῶν νήσων, σ. 65

Ἐν τούτοις φαίνεται, ὅτι ἐν ἔτει 1745 ὁ Διονύσιος εἶχε προσωρινῶς ἐκπέσει τῆς ἀρχιεπισκοπῆς του, τῆς ὁποίας τὴν διακυβέρνησιν ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Τήνου Μελέτιον. Οὕτω ἐν ὑπομνήματι ψηφίσεως τοῦ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Νεοφύτου, ἐν ἔτει 1745, φέρεται συνυπογεγραμμένος «ὁ πρῶην Τήνου καὶ πρόεδρος Ἰμβρου Ἰωακείμ» καὶ μετὰ τοῦτον «Ὁ Τήνου καὶ Ἄνδρου Μελέτιος»¹. Ὑπερμεσοῦντος δὲ μηνὸς δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1745 φαίνεται εὐρισκόμενος ἐν Ἄνδρῳ καὶ ἔξαρχος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὅστις ἀπευθυνόμενος δι' ἐγγράφου του πρὸς τοὺς διαφόρους τῆς νήσου κληρικούς καὶ προκρίτους οὐδένα ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Διονυσίου. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ γίνεται λόγος καὶ περὶ ἀποστολῆς χρημάτων διὰ τὴν βοήθειαν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα εἰσέπραξεν ἀπ' εὐθείας ὁ ἔξαρχος, προκαταβληθέντα αὐτῷ *παρὰ τοῦ σιῶρ Δορέντζου*, ὁ ὁποῖος ἦτον ὁ πολλάκις κοιτῶν ἀπαλλαγῆς διατελέσας πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Διονυσίου, τεκμαιρόμεθα, ὅτι λόγος τῆς προσωρινῆς ἀργίας τοῦ ἀρχιεπισκόπου Διονυσίου ἦτο πιθανῶς ἡ ὑπ' αὐτοῦ καθυστέρησις τῶν κανονικῶν ἐτησίων καταβολῶν πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, πρὸς τὴν ὁποῖαν πολλά, φαίνεται, ὄφειλε ποσὰ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Διονύσιος· διὸ καὶ μετὰ τὸν ἐπισυμβάντα θάνατον αὐτοῦ ἐν ἔτει 1750, ἦτοι δύο περίπου ἔτη μετὰ τὴν ἔκπτωσιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς του, τὸ Πατριαρχεῖον ἐξεποίησε δύο μεγάλας αὐτοῦ ἐν Ἄνδρῳ οἰκογενειακὰς ἰδιοκτησίας, τὸ κτῆμα Κατακοίλου, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ Διονύσιος εἶχεν ἀνεγείρει τὸ κομψὸν μονύδριον τῆς Ἁγίας Μαρίας, καὶ τὸ ἀντικρὺ τῆς Μεσαρίας σημαντικὸν κτῆμα Μιτρούτου, ἅτινα ἠγοράσθησαν παρὰ τοῦ ἐκ τῶν προὔχόντων τῆς νήσου καὶ στενοῦ συγγενοῦς του Πολέμη, ἐκ τοῦ ὁποίου περιῆλθον κληρονομικῶς εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ κατῶν ἀπαλλαγῆς Λεονάρδου Πολέμη.

Ἄλλὰ καὶ ἐξ ἐγγράφων ἄλλων, σφζομένων παρὰ τῷ γράφοντι, καταδηλοῦνται αἱ οἰκονομικαὶ δυσχέρειαι τοῦ ἀρχιεπισκόπου Διονυσίου, ὀφειλόμεναι κυρίως εἰς τὴν ἄκραν αὐτοῦ ἐλευθεριότητα καὶ τὴν ἀληθῆ, ἄς τὴν ὀνομάσωμεν οὕτω, ἐκκλησιομανίαν αὐτοῦ, μανίαν δῆλον ὅτι

1. *Καλλινίκου Δελικάνη* (νῦν μητροπολίτου Κυζίκου), Τὰ ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ πατριαρχικοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ ... ἔγγραφα ... τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχεῖου πρὸς τὰς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ Κύπρου, ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1904, σ. 581.

ἀνεγέρσεως ὅσον οἶόν τε πλειόνων Ἐκκλησιῶν. Ὡς δὲ ἀναγράφεται ἐπὶ ἀναμνηστικῆς ἐπιγραφῆς, ἐντετειχισμένης ἐπὶ τοῦ ἐν Μεσαρία ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἡ ἐκκλησία αὕτη ἦτο ἡ εἰκοστὴ ἀνεγερθεῖσα ἐπὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Διονυσίου, μόλις δώδεκα ἢ δεκατρία ἔτη ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεως αὐτοῦ εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς Ἄνδρου, ἦτοι ἐντὸς δωδεκαετίας ὁ ἀρχιεπίσκοπος Διονύσιος ἀνήγειρεν ἐκ θεμελίων εἴκοσι ναοὺς μεγαλοπρεπεῖς καὶ μετὰ λαμπροῦ διακόσμου, ἐξ ὧν ὁ προμνησθεὶς τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ μέχρι σήμερον εἶνε ὁ μεγαλύτερος τῶν τῆς νήσου.

Ἐκ τοιούτου πινὸς ἴσως λόγου, ἦτοι ἐκ καθυστερουμένων εἰς τὸ πατριαρχεῖον χρηματικῶν ὑποχρεώσεων, φαίνεται ἐκπεσὼν τὸ πρῶτον τῆς ἀρχιεπισκοπῆς του ἐν ἔτει 1745 ὁ ἀρχιεπίσκοπος Διονύσιος, ἐπὶ πατριάρχου Παΐσιου τοῦ Β', δυσμενῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένου, ὅτε, ὡς εἶδομεν, ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Ἄνδρου ἀνετέθη προσωρινῶς εἰς τὸν Τήνου Μελέτιον· ἀλλὰ καταβάλων πιθανῶς τὰ ὀφειλόμενα ἢ μέρος τούτων, ἠδυνήθη ὁ Διονύσιος νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν του, ἣν κατεῖχε μέχρι τοῦ 1748 τελευτῶντος, ὅτε ὀριστικῶς ἐγένετο ἐκπτώτος διὰ τοὺς ἱστορηθέντας λόγους.

Καὶ κατ' ἄλλους μὲν ὁ Διονύσιος ἀπέθανεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀγωνιζόμενος νὰ ἐπανακτήσῃ καὶ αὐτὸς τὸν ἀπελευθέρωτον ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον του· λέγεται μάλιστα, ὅτι μετὰ τὴν γενομένην τελευτῶντος τοῦ σεπτεμβρίου 1748 παραίτησιν τοῦ ἔχθιστα πρὸς αὐτὸν διακειμένου Παΐσιου Β' μικροῦ δεῖν νὰ ἐκλεγῇ αὐτὸς πατριάρχης¹, ἀλλὰ τοῦτο ὑπὸ οὐδεμιᾶς ἀξιοχρέου μαρτυρίας βεβαιοῦται, ἀλλ' ἀνάγεται εἰς τὸν περὶ Διονυσίου οἰκογενειακὸν θρύλλον, ὁ ὁποῖος δὲν δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς ἔγκυρος ἱστορικὴ πηγὴ. Τὸ βέβαιον εἶνε, ὅτι ὁ Διονύσιος ἐκπεσὼν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς του, ἀπολέσας δὲ πᾶσαν ἐλπίδα νὰ ἐπανακτήσῃ ταύτην καὶ μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Παΐσιου Β' καὶ τὴν ἀνοδὸν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τοῦ ἀπὸ Νικομηδείας Κυρίλλου τοῦ Ε', ἐπανεκάμψεν εἰς Ἄνδρον, ἀποσυρθεὶς εἰς τὴν ἱερὰν μονὴν τῆς Παναχράντου, ἔνθα καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀπῆρε τοῦ τῆδε βίου, μεταφοιτήσας ἐν οἴκῳ Κυρίου εἰς μακρότητα ἡμερῶν.

Ἐὰν δὲν διέπρεψεν ἐπὶ παιδείᾳ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Διονύσιος Καῖρης ὁ Α', διεκρίθη ὅμως καθ' ὅλον τὸ τριακονταετὲς περίπου διάστημα τῆς ἀρχιερατείας του ἐπὶ ἐκκλησιαστικῇ καὶ πολιτικῇ δράσει, διατε-

1. Περὶ βλ. Περὶ φων Ἐάνθης *Διονυσίου Πίστη*, Περιγραφή Ἄνδρου σ. 47.

λέσας ἐκ τῶν μᾶλλον ἐγκρίτων ἱεραρχῶν τῆς γήσου καὶ ἐκ τῶν λίαν εὐαρίθμων, οἱ ὁποῖοι ἀπῆκον ἀπὸ ἴαχῃ τῆς διαβάσεώς των. Δὲν ἦτο ἄνθρωπος κοινὸς ὁ ἀρχιεπίσκοπος Διονύσιος. Αὐταρχικὸς, ἀλλὰ καὶ μειλίχιος. Δύσπιστος πρὸς τὴν εὐτυχίαν, ἀλλὰ καὶ ἀπτόητος καὶ καρτερικὸς πρὸς τὴν συμφορὰν. Πρὸ πάντων δ' εἶχε τὸ προτέρημα τοῦ προσοικειοῦσθαι τοὺς ἀνθρώπους, εὐπροσηγόρος ὢν, ἔτοιμος καὶ γλυκὺς περὶ τὸ λέγειν, μεγαλόφρων, εὐαίσθητος, ἔλευθέριος. Ποτὲ εἰς τὴν ζωὴν του δὲν ἐσυλλογίσθη ἂν ἦτο πλούσιος ἢ πτωχός. Ποτὲ δὲν ἠρνήθη τὴν ζητηθεῖσαν συνδρομὴν. Ἐὰν εἶχε χρήματα, τὰ ἔδιδε προθύμως· ἂν δὲν εἶχε, τὰ ἔδανείζετο διὰ νὰ τὰ προσφερῇ καὶ πολλάκις προαιρούμενος νὰ ἐπικουρήσῃ χρηματικῶς εἰς τοὺς προσφυγόντας πρὸς αὐτὸν ἔμενε αὐτὸς ἄνευ ὀβολοῦ. Καὶ ἐν τῷ μεταξὺ δημιουργῶν πόρους, οἰκογενειακὰ κτήματα πωλῶν, δάνεια συνάπτων, ἀνήγειρε τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον ναοὺς μεγαλοπρεπεῖς, πρὸς δόξαν καὶ αἶνον Θεοῦ, ὡς ἐπέγραφεν ἐπ' αὐτῶν. Ἐὰν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἀρχιεπίσκοπος Ἄνδρου διετέλεσεν ἀπὸ τοῦ 1719 μέχρι τοῦ 1748 τελευτῶντος, ἦτοι ἐπὶ ἐννέα καὶ εἴκοσι περίπου ἔτη, κατὰ μόνον δὲ τὰ πρῶτα δώδεκα ἔτη τῆς ἀρχιερατείας του ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων εἴκοσιν ὄλους ναοὺς, ἐν οἷς καὶ τὸν προμνημονευθέντα ἐν Μεσαρίᾳ λαμπρὸν βυζαντιακοῦ ὄυθμοῦ ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, δύναται πᾶς τις νὰ φαντασθῇ τὴν εὐλάβειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡγεμονικὴν ἔλευθεριότητα τοῦ ἀοιδίμου ἱεράρχου.

Ὁ τάφος αὐτοῦ κεῖται ἄνωνυμος, καὶ πλὴν ὀλίγων ἀναμνηστικῶν ἐπιγραφῶν, καὶ τούτων ὀσημέραι ὑπὸ τῆς ἐπηρείας τῶν καιρῶν καὶ τῆς ἀγροικίας τῶν ἀνθρώπων ἀφανιζομένων, οὐδὲν διδάσκει τὸν διαβάτην τοῦ παρελθόντος, τίς ἐγένετο ὁ ἀοιδίμος ἱεράρχης καὶ τί ἐπραξεν. Ἦτον ὁμοῦ ἐπὶ τέλους καιρὸς, πρὶν ἢ ὁ πανδαμάτωρ χρόνος κλύψῃ τὰ πάντα ὑπὸ τὴν τέφραν τῆς λήθης, νὰ συλλέξωμεν ἐπιμελῶς καὶ συναρμολογήσωμεν τὰς ὀλίγας περὶ αὐτοῦ τῇ δε. κἀκεῖσε περιωφείσας εἰδήσεις καὶ παραδόσεις, ἀπονέμοντες δίκαιον ἔπαινον πρὸς τὸν ἱεράρχην, ὅστις ἐν τέλει ἐγένετο θῦμα τοῦ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πατρώας θρησκείας ἐνθέου ζήλου του.

Τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἄνδρου Διονυσίου τοῦ Α΄ γίνεται μνεῖα ἐν ταῖς ἐξῆς ἐπιγραφαῖς :

Ἐν, ἐπιγραφῇ, ἣ ὁποία σώζεται ἐντετειχισμένη ἀνωθεν τῆς μεσαιᾶς κυρίας εἰσοδοῦ τοῦ ἐν Μεσαρίᾳ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας ἐγγεγλυμμένη κε-

φαιαιώδεσι γράμμασι κατὰ τὸ βυζαντιακὸν ἰδιότυπον ἐπὶ μεγάλης λευκῆς μαρμαρίνης πλακῶς, ἔχει δὲ κατὰ κοινὴν μεταγραφὴν ὡς, ἐπιθρομένης ποιῶς τῆς γραφῆς τοῦ λίθου :

Αφλβ' ἀρχὴν ἤληφεν ὁ ναὸς οὗτος αὐγοῦστου τε πρώτη.

Ὁ ναὸς κλήσιν τοῦ Νικολάου φέρει

ἐν τῇ Μυραίων ποτὲ ἱεραρχοῦντος·

ἦνεκα τοίνυν ψυχικῆς σωτηρίας

Διούσιος ἀρχιθύτης ἤγειρεν,

εἰκοστὸν δὲ ἱερὸν δόμον ἐκ βάθρων.

Ἡ μὲν χεὶρ ἡ κτίσασα σήπεται τάφῳ

ὁ δὲ ναὸς ἴσταται μέχρι τερμάτων

δῶρον τῷ θεῷ ὁ παρών. Συνεργία

ἔκτισεν Καίρης Διούσιος Ἄνδρου.

Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἐπὶ τὸ ποιητικώτερον ὁ ἀρχιεπίσκοπος Διούσιος καλεῖ ἑαυτὸν *ἀρχιθύτην*, διότι *θύτας*, τελοῦντας τὴν ἀναιμακτον θυσίαν, ἀπεκάλουν πολλάκις ἑαυτοὺς οἱ βυζαντινοὶ καὶ νεώτεροι ἱερεῖς, συνέβη δὲ παραδόξως τὴν προσωνομίαν ταύτην συχνότατα νὰ ἐκλάβωσιν ἀντι ἐπωνύμου οἱ φράγκοι λόγιοι, ἀμαθῶς ἔχοντες περὶ τὴν ἑλληνίδα γλῶσσαν. Ἐκ πολλῶν τοιούτων παραδειγμάτων ἀναφέρομεν τάδε. Ἐν τινι κώδικι τῆς Μαδρίτης γέγραπται : «ἐγράφη διὰ χειρὸς θύτου Θωμᾶ», ὁ δὲ Iriarte μετέφρασεν ἐν τῷ καταλόγῳ «descriptus est manu Thyti Thomae»¹. Ἐν τινι δὲ τῶν κωδίκων τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου περιλαμβάνεται καὶ ποίημα περὶ τῆς ἁγίας πόλεως καὶ *ἐξήγησις τοῦ ἁγίου ὄρους Σινᾶ*, οἷς προσγέγραπται : *χειρ Δανιὴλ θύτου αχξᾶ*. Ὁ δὲ τὸν κατάλογον τῶν κωδίκων τούτων δημοσιεύσας γερμανὸς Bethmann ἐξέλαβε τὸ *θύτης* ὡς ἐπώνυμον τοῦ συγγραφέως καὶ γράφει τοῦτον «Daniel Thytos»².

Ἄνωθεν δὲ τῆς μεσαίας θύρας τοῦ προμνησθέντος ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἐφ' ἧς ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφὴ, ὑπέρκειται μαρμαρίνον ἀνάγλυφον μετὰ ποικίλων παραστάσεων, φέρον ἐν τῷ μέσῳ διη-

1. Iriarte, Regiae bibliothecae Madritensis codices Graeci Mss., σ. 160.

2. Bethmann, Handschriften des Patriarchats von Jerusalem in Konstantinopel, ἐν Pertz's Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde. Hannover, 1847, τ. Θ. σ. 550.—Σπυρ. Π. Λάμπρου, Ἀνόμοια ὀνόματα, «Παρνασσός», τ. Α' (1877), σ. 500.

θισμένον θυρεόν, ἐν ᾧ εὔρηται ἀναγεγλυμμένος λέων ὄρθιος πρὸς ἄ-
 ᾠ Η κεφαλὴ τοῦ λέοντος φέρει στέμμα. Ἡ παράστασις ἀποικεῖ τὸ οἰ-
 κογενειακὸν οἰκόσημον τοῦ ἀρχιεπισκόπου Διονυσίου.

Ἐπὶ δὲ τοῦ ὑπερθύρου τῆς πύλης τῆς ἐν Κατακοίλῳ γυναικείας
 Μονῆς τῆς Ἁγίας Μαρίνης, ἀνωθεν τῆς ὁποίας προεξέχει ἀμυντικὴ
 κόγχη, ἀνάκειται ἡ δε ἡ ἐπιγραφὴ ἐπὶ λευκῆς μαρμαρίνης πλακὸς κε-
 φαλαιώδεσι γράμμασιν ἐγγεγλυμμένη κατὰ βυζαντιακὸν καὶ αὕτη ἰδιό-
 τυπον, ἀπομνημονεύουσα τὴν ὑπὸ τοῦ αἰοιδίμου ἱεράρχου ἀνεγερσιν
 τῆς μονῆς ταύτης, καὶ ἔχουσα κατὰ κοινὴν μεταγραφὴν ὧδε :

† Μεγαλομάρτυς, ᾧ τοῦ Χριστοῦ Μαρίνη,
 ἀνθ' ᾧν ἠγείρεν ἐκ βάθρων τὸν σὸν δόμον
 Διονύσιος Καΐρης ἀρχιθύτης

"Ἄνδρου, πόνῳ πλείστῳ τε δαπάναις ἐαῖς
 κτίσας, κοσμήσας, οὐδόλως φειδόμενος
 ἀναλωμάτων εἰς δόξαν σὴν καὶ τιμὴν
 καὶ σωτηρίαν αὐτοῦ καὶ γεννητόρων,
 στήθι, πρέσβευε τῷ θεῷ καὶ δεσπότῃ
 τοῦ δοῦναι λύσιν ψυχικῶν ἁμαρτάδων.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ΑΨμβ' Ιουλίου θ'. (=1742).

Παρὰ τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ὑπάρχει ἄλλο μάρμαρον, ἐφ' οὗ εἶνε
 ἀναγεγλυμμένον παρόμοιον πρὸς τὸ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Νικολάου
 ἐν Μεσσηρία οἰκόσημον, ἦτοι θυρεὸς διηνηθισμένος καὶ ἐν τῷ μέσῳ τού-
 του λέων ὄρθιος ἐστεμμένος, ὑπέρ δὲ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἡ ἐπιγραφὴ
 διὰ μεγάλων κεφαλαιωδῶν γραμμάτων :

† Ὁ Ἄνδρου Διονύσιος
 ὁ τοῦ Μιχαὴλ Καΐρη.

Παρὰ ταύτην σφίζεται καὶ ἄλλη ἐπιγραφὴ, λατινικὴ αὕτη, δυσξύμ-
 βλητος λίαν, ἅτε ἐπιχερισμένη ἀπὸ πολλοῦ διὰ παχέος ἐπιστρώματος
 διαλελυμένης ἀσβέστου. Ἐξ ὧν δ' ἠδυνήθημεν νὰ ἀναγνώσωμεν,
 μὴ ἔχοντες καὶ πρόχερρον μέσον ὅπως ἀναρρηχθῶμεν μεχρὶς αὐτῆς
 καὶ δυνηθῶμεν νὰ ἀποκαθάρωμεν ταύτην, εἶνε καὶ αὕτη σύγχρονος
 τῆς ἑλληνικῆς, ἀναμνηστικὴ δ' ὡσαύτως τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ μονα-
 στηρίου, γενομένης ὁμοίως ἐν αὐτῇ μνείας τοῦ ἀρχιεπισκόπου Διону-
 σίου ὡς κτήτορος τῆς μονῆς, ἀνεγερθείσης ἐν ἀγρῷ ἰδιοκτικῷ τοῦ
 εὐσεβοῦς ἱεράρχου.

Ἐν τῷ μοναστηρίῳ τούτῳ τῆς Ἁγίας Μαρίνης, ὅπερ ἠγείρετο,

ὡς εἶπομεν, ἐν Κατακοίλῳ τοῦ Ἄρνᾶ καὶ τοῦ Διοίου ἢ αἴθουσα τῆς δεξιῶσεως καὶ ἄλλα κελία ἦσαν διεσκευασμένα ἤκιστα ἀσκητικῶς, δέμενον ἐπὶ μῆνας πολλοὺς ὁ ἀρχιεπίσκοπος Διονύσιος, καὶ τοῦτον ἐμιμήθησαν καὶ τινες τῶν διοδόχων του, ἐξ οὗ Δανιὴλ Φιλιππίδης καὶ Γρηγόριος Κωνσταντᾶς οἱ Δημητρίεις σημειοῦνται ἐν τῇ *Νεωτερικῇ* αὐτῶν *Γεωγραφίᾳ*, ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἄνδρου ᾤκει ἐν κώμῃ, ἣτις ἐκαλεῖτο Ἄρνᾶ ¹. Τὸ οἰκεῖν δ' ἐν μεσογείοις χωρίοις καὶ ἐν πύργοις ὄχυροῖς ἦτο σύνηδες ἐν Ἄιδρω, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, ἀφ' οὗ χρόνου ὁ περιώνυμος γάλλος καταδρομεὺς Οὐγος δὲ Κρεβελιῆ ἐξεπόρθησε λαφυραγωγήσας τὴν πόλιν τῆς Ἄνδρου, περὶ τὸ ἔτος 1670, ὅτε οἱ πλείστοι τῶν κατοίκων, ὅσοι ἠδυνήθησαν νὰ διασωθῶσιν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τοῦ ἐξανδραποδισμοῦ, διεσπάρησαν ἀπέλπιδες ἀνά τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰς ἐσχατιὰς τῆς νήσου ².

Τὸ σφῶζόμενον ἐν τῷ ναῷ τῆς Παλατιανῆς ³ ἐν τῇ πόλει τῆς Ἄνδρου θαυμάσιον κατάχρυσον δρύφακτον, πλήρες γλυφῶν λεπτότατα εἰργασμένων, εἰκονιζουσῶν δ' ὑποθέσεις ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, κάλλιστον δ' ὑπόδειγμα τῆς τοσοῦτον παρ' ἡμῖν ἐν παρωχημένοις χρόνοις εὐδοκιμούσης τορευτικῆς, ἐγένετο δαπάνη καὶ τοῦτο τοῦ αἰοδίμου ἀρχιεπισκόπου Διονυσίου τοῦ Α', μνημονευομένου ἐν τῇ δε τῇ ἐπιγραφῇ, ἀναγεγλυμμένη ἐπὶ τοῦ ξύλου μεγάλαις βυζαντιακοῖς γράμμασιν :

† Ἐγινε τὸ παρὸν τέμπλον διὰ συνδρομῆς
τοῦ πανιερωτάτου ἀρχιεπισκόπου
Ἄνδρου κυρίου κὺρ Διονυσίου Καίρη
καὶ συνδρομῇ τοῦ πανοσιωτάτου ἀγίου
πρωτοσυγγέλου ἀγιοταφίτη κυρίου Κυρίλου
Κυπρέου καὶ τῶν ἐντιμωτάτων ἐπιτρόπων
τοῦ Ζωοδοχοῦ Τάφου Λεωνάρδου Καίρη
καὶ Περᾶκη Ἀθανασίου : 1719.

1. Δανιὴλ ἱερομονάχου καὶ Γρηγορίου ἱεροδιακόνου τῶν Δημητρίων, *Γεωγραφία Νεωτερικῆ* ἐρανισθεῖσα ἀπὸ διαφόρους συγγραφεῖς, τ. Α' ἐν Βιέννῃ 1791, σ. 298.

2. *Lettres édifiantes et curieuses sur le Levant*, Paris. 1845, σ. 113—114.—*Μιχ. Ἰακ. Μαρκόπολι*, Οἱ Καπουκίνοι ἐν Ἄνδρῳ. Περιοδ. «Ἀρμονία», ἔτ. Α' (1895), σ. 109—111, ἀριθ. 14.

3. Βλ. περὶ τῆς λόγου ἀξίας παλαιᾶς ταύτης ἐκκλησίας *Δημητρίου Π. Πασχάλη*, Χριστιανικῆ Ἄνδρος. Ἀνέκδοτον χειρόγραφον.

Μνεΐα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Διονυσίου Α΄ γίνεται καὶ ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ ἐν τῷ χωρίῳ Μαΐνητες τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κοινῶς **Παναγίας Κουμούλου** ἐπικεκλημένης, τὸν ὁποῖον ἀκάματος ὁ ἔνθεος ἱεράρχης ἀνφοκοδόμησε καὶ τοῦτον ἐν ἔτει 1740. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, κεφαλαιώδεσι βυζαντιακοῖς γράμμασιν ἐπὶ λευκῆς μαρμαρίνης πλακὸς ἐγγεγλυμμένη, ἐν τισὶ δ' ἐξήτηλος καταστάσα ἐξ ἀλλεπαλλήλων ἐπιχρισμάτων ἀσβέστου κατὰ τήν, δυστυχῶς, κρατοῦσαν κακίστην συνήθειαν, ἔχει ὧδε :

† *Ἀνασσα μήτηρ τοῦ θεανθρώπου*
. . . . καὶ δαπάνη Νικόλαος Κουδύλης
τῆς Κουώτητος τόν δε δομήσας δόμον,
ἀλλὰ φύλαττε αὐτὸν ὡς προμηθεά. Ἀνακε-
νίσθη δὲ ἱεραρχοῦντος Διονυσίου Καΐρη καὶ
ἱερομονεούοντος Μανουὴλ Ἰωάννου. ΑΨμ' (= 1740).

Ἐπὶ ἀρχιεπισκόπου Ἁγίου Νικολάου Διονυσίου Α΄ σφύζεται κατεστρωμένη ἐν τῷ Κώδικι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Ἁγίου Νικολάου καὶ Σύρας πρῶξις, καθ' ἣν ὁ ἱερεὺς **Δημήτριος Μπούμπουρας** ἐξ Ἀλαμανιάς τοῦ Κορθίου, ἀποφασίσας νὰ ἀσπασθῇ τὴν μοναδικὴν πολιτείαν, καταλείπει τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, ἐκκλησίαν, σπίτια κλπ, τῷ υἱῷ του **Γιαννάκη**, ὑποχρεοῦμένῳ νὰ πληρῶνῃ τὰ ὅσα ὀφείλει ὁ πατὴρ του καὶ νὰ συντηρῇ διὰ βίου τὴν ἀδελφὴν του. Φέρει χρονολογίαν ἢ πρῶξις αὕτη 1740, ὑπογράφονται δὲ καὶ οἱ ἐξῆς μάρτυρες : **Δημήτριος Ἀβιολέτης, Κυριακὸς Μπουραζέρης, Μιχάλης Καΐρης.**¹

Κρίνομεν οὐκ ἄπο σκοποῦ νὰ εἰπῶμεν ἐν τέλει τινα παρὰ τοῦ προμημονευθέντος ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, διότι ὁ ναὸς οὗτος εἶνε ἄξιος ἰκανοῦ διαφέροντος, καὶ περ ὀφκοδομημένος κατὰ κοινὴν τινα ἀπομίμησιν τοῦ παρηκμακότος βυζαντιανοῦ ἑθιμοῦ. Ὡς δηλοῦσιν αἱ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφαί, ὁ ναὸς οὗτος, ὁ μέγιστος τῶν τῆς νήσου, ἀνηγέρθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Διονυσίου Καΐρη τοῦ Α΄ ἐν ἔτει 1732—1734. Εἰς τὴν θέσιν, ἐφ' ἧς ἐγείρεται σήμερον οὗτος, ὑπῆρχε πρὶν ναΐδιον, τιμώμενον ὡσαύτως ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Νικολάου, βυζαντιανῶν χρόνων κτίσμα.

Κατὰ παράδοσιν, ἧτις ἐσφύζετο παρὰ τοῖς πρεσβυτέροις τῶν ἀρχόν-

1. Περίληψιν τοῦ κώδικος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Ἁγίου Νικολάου καὶ Σύρας ἐξέδωκε τῷ 1914 ἐν τοῖς «Βυζαντιναῖς Χρονικοῖς» τῆς Παιτρικῆς Σχολῆς ὁ πολυτίμητος ἱστοριοδίφης Νίκος Α. Βέης. Ἄλλ' ἢ πρῶξις αὕτη παρελείφθη.

των τῆς Μεσαρίας, ἀφ' οὗ ἀπεφασίσθη τῷ 1732 ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Διονυσίου ἢ ἀνέγερσις τοῦ μεγάλου ναοῦ, ἐξήγαγον κατὰ τὸν ἔσπερινὸν τοῦ Πάσχα τοῦ 1732 ἐκ τοῦ ἐκκλησιδρίου τὰς ἀγίας εἰκόνας καὶ τὰ ἱερὰ σκεύη, κατόπιν δὲ πληρώσαντες διὰ πυρτίδος **μάσκουλα** καὶ **λαῖνες**¹ ἐπυροβόλησαν ἐντὸς τοῦ ναῖσκου, τοῦ ὁποίου ὁ τροῦλλος οὕτω κατέρρευσε ἐκ τῆς ἐπιγενομένης δονήσεως.

Οἱ συγκρατοῦντες τοὺς θόλους τοῦ ναοῦ μαρμαρίνοι στύλοι μετηγέχθησαν ἄλλοι μὲν ἐκ Παλαιοπόλεως, ἄλλοι δ' ἐκ τοῦ χωρίου Ὑψηλοῦ, ὅπου, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὑπῆρχεν ἀρχαῖον τέμενος, οὗτινος ὅμως οὐδὲν σήμερον ὑπολείπεται ἕχνος.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐλκύνουσα τὰ μάλιστα τὸ ἐνδιαφέρον καὶ διὰ τὴν πληθὺν τῶν ἐν αὐτῇ ἐνφοδομημένων μαρμαρίνων ἀναγλύφων τεμαχίων διαφόρων τῆς χριστιανικῆς τέχνης ἐποχῶν, φέρει ὑψηλὸν τροῦλλον, ἐσωτερικῶς δὲ διαιρεῖται εἰς ἅγιον βῆμα καὶ μεσόναον. Ἐλλείπει ἐξ αὐτῆς ὁ νόρθηξ, δι' ὃν ὅμως ὑπῆρχε προωρισμένη θέσις ἵνα βραδύτερον ἐγερεθῆ. Τὸ δάπεδον τῆς ἐκκλησίας, ὡς παρὰ βυζαντινοῖς εἶθιστο, εἶνε πολὺ χθαμαλότερον τοῦ περὶ αὐτὴν ἐδάφους, οὕτως ὥστε ὁ εἰσερχόμενος ἐν τῷ ναῷ ἀναγκάζεται πρὸς τοῦτο νὰ κατέλθῃ οὐκ ὀλίγας βαθμίδας. Εἶνε δ' ἡ πρόσοψις τοῦ ναοῦ ἐκτισμένη ἐναλλὰξ διὰ λίθων πορφύρων καὶ μαρμάρων λευκῶν εἰς μεγάλη τετράγωνα σχήματα. Καὶ ὁ περικλείων δὲ τὸ ἅγιον βῆμα ὀπίσθιος τοῦ ναοῦ τοίχος εἶνε ἐκτισμένος διὰ τῶν αὐτῶν λίθων, οἱ ὁποῖοι φαίνονται εἰλημμένοι ἐκ παλαιότερας χρήσεως.

Αἱ παραστάδες τῶν ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ ναοῦ θυρῶν εἶνε μαρμαρίνοι, φέρουσαι γλυπτὸν διάκοσμον ἄξιον λόγου. Τοιαῦται εἶνε καὶ αἱ παραστάδες τῶν παραθύρων, φέρουσαι ἀνάγλυφα ποικίλα ἀνθέμια, πτηνά, φυλλώματα ἐκ κλάδων ἀμπέλου, ῥόδακας καὶ ἄλλα ἐλικοειδῆ κοσμήματα, πάντα δεξιωτάτης χειρὸς ἔργα. Εἰς δὲ τὸ ὑπέρθυρον τῆς μεσαίας τοῦ ναοῦ πύλης, σφίζεται ἐντετεχισμένον μέγα μαρμαρίνον ἀνάγλυφον, ἐν ᾧ παρίστανται ὁ Χριστὸς ἐνθρονος, ἐκατέρωθεν δ' αὐτοῦ ἡ Παναγία καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ἄκρων τῆς παραστάσεως εἰκονίζονται, ἀνάγλυφοι ὡσαύτως, δύο

1. Πλατύστομα πυροβόλα ὄπλα, (ἐνδεῖς μικρῶν κανονίων, ὧν ἔτι σφίζονται μέχρι σήμερον, χρησιμοποιούμενα) εἰς τοὺς κατὰ τὸ Πάσχα λαμβάνοντας χώραν πυροβολισμοῦς. Ἄλλοτε τὰ ὄπλα ταῦτα διετίθεντο ἐν Ἄνδρῳ πρὸς ἀμυναν τῶν πύργων, περὶ ὧν ἐν ἄλλῃ ἡμῶν μελέτῃ.

λέοντες ὄρθιοι στηριζόμενοι ἐπὶ κεφαλῶν Χερουβείμ. Ἡ ὄλη ἀνάγλυφος παράστασις προδίδει γνησίαν τὴν χεῖρα καλλιτέχνου τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως. Προδήλως ἡ ἐργασία τῶν γλυπτῶν τούτων μαρμάρων εἶνε πολὺ ἀρχαιοτέρα τοῦ ναοῦ. Κάτωθεν τοῦ ἀναγλύφου τούτου εὑρηται ἕτερον, μικρότερον μαρμαρίνον ἀνάγλυφον, περὶ οὗ καὶ ἐν τοῖς πρόσθεν ὠμιλήσαμεν καὶ ἐν ᾧ εἰκονίζεται διηνητισμένος θυρεός, φέρων ἀναγεγλυμμένονλέοντα ὄρθιον πρὸς ἄ. Ἡ κεφαλὴ τοῦλέοντος φέρει στέμμα. Εἶνε τὸ οἰκόσημον τοῦ ἀρχιεπισκόπου Διονυσίου.

Ὑπεράνω τῶν τριῶν πυλῶν τῆς προσόψεως τοῦ ναοῦ ἀνάκεινται ἐντετειχισμένοι ἰσορίθμοι ἐπιγραφαί, δηλωτικαὶ τῆς ὀνομασίας τοῦ ναοῦ, τοῦ χρόνου τῆς οἰκοδομῆς, τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνεγείραντος τὸν ναόν, τοῦ ἀρχιτέκτονος κλπ., πᾶσαι ἐπὶ μεγάλων λευκῶν μαρμαρίνων πλακῶν μεθ' ἱκανῆς ἐπιμελείας ἐγγεγλυμμέναί, πολλῶν λέξεων βραχυγραφικῶς ἐν συμπιλήματι κεχαραγμένων κατ' ἀπομίμησιν τῆς βυζαντιακῆς τεχνοτροπίας. Καὶ τὴν μὲν ἐπὶ τῆς μέσης θύρας ἐδημοσιεύσαμεν πρόσθεν (σελ. 77—78), ἡ δ' ἐν τῷ ὑπερθύρῳ τῆς δεξιᾶς θύρας ἔχει ὧδε κατὰ μεταγραφὴν διὰ κοινῶν γραμμάτων:

† Οἶκος τοῦ Θεοῦ καὶ προσευχῆς ὑπάρχω.

Μηδεὶς εἰσέλθῃ μνησάκακος ἐνθάδε

ἐν ἔτει καὶ λάβῃ ἀρὰν ἀντὶ τῆς εὐλογίας αψλδ'

Ἰουλιανῶν ὡς ὁ Ἰούδας ὁ τοῦ Χριστοῦ προδότης.

Ἰουλιανῶν Χεῖρ Μελετίου Ἱερομονάχου Κοινύλη, κη'

μέμνησθε αὐτοῦ οἱ ἀναγινώσκοντες. Ἐγραύθη δὲ ¹

Ἡ δ' ἐν τῷ ὑπερθύρῳ τῆς ἀριστερᾶς ἔχει ὧδε, τηρουμένης πάντοτε πιστῆς τῆς γραφῆς τοῦ λίθου:

Ἐφην ὁράτέ με μὲν οἱ προσιόντες

καθήμενον θεὸν τοῦ ἱεροῦ ἔνδο [ον]

κριτὴν δὲ δίκαιον ἀπάντων μερόπων.

Ἐκτίσθη δὲ παρὰ ἀρχιμαϊστορος

1. Ἐν ἔτει 1905 ὁ γράφων διατελὼν νομάρχης Λαρίσεως καὶ περιοδεύων τὸν ὑπὸ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ Νομόν ἀνέγνωσεν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ τῆς ἐν Νιβόλιανῇ τῆς Ἁγίας Μονῆς τῆς Παναγίας τὴν ἐξῆς ἐν τῷ ὑπερθύρῳ σφισμένην ἐπιγραφὴν, ἣν παρεμφερῆ πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς Ἀνδρου δημοσιεύομεν κατὰ πρόχειρον ἡμῶν ἀντίγραφον:

«Εἰ μὲν φίλος πέφυκες εἰσελθε χαίρων, εἰ δ' ἐχθρὸς καὶ βάσκανος καὶ δόλον γέμων πόρρω πέφυγε τῆς πύλης ταύτης». Ὁ ναὸς οὗτος ἀνηγέρθη τῷ 1610.

Νικολάου Βουλγαριανού τοῦ ἐκ Χίου

σὺν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ Ἰωάννου (οὔτω) τε καὶ Φραγκούλη :

[*Ἀψλδ' μνηή Ὀκτωμβρίῳ λ'.*

Τὸ δρῦφακτον τοῦ ναοῦ, τορευτὸν ξυλούργημα ἐκ καρυᾶς, ἐλκύει τὴν προσοχὴν τοῦ φιλοτέχνου, ἰδίᾳ δ' ὁ ὑπερθεν τῆς ὠραίας Πύλης μέγας σταυρός. Ἀνάκεινται δ' ἐν τοῖς διαστυλλοῖς αὐτοῦ καὶ καλὰ τινα ἁγιογραφήματα. Ἐπί τινος τούτων, παριστῶντος τὸν ἀρχιστρατήγον Μιχαήλ¹, ἀναγινώσκεται ἡ ἐπομένη ἐπιγραφή :

1. Ἀρχιστρατήγος καλεῖται ὁ Μιχαήλ, ὅτε ταξάρχης τῶν οὐρανίων δυνάμεων, εἰκονιζόμενος εἰς τὰς εἰσόδους, νάρθηκας, τέμπλα κλπ. τῶν ναῶν κρατῶν πάντοτε εἰς τὴν δεξιὰν σπάθην. Πολλάκις δὲ οἱ ἁγιογράφοι, τῶν παλαιότερων μάλιστα χρόνων, εἰκονίζουσι αὐτὸν φέροντα διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς εἰλητάριον. ἐφ' οὗ οἱ στίχοι :

*Σπαθηφόρος ἴσταμαι πρόδε τῆς πύλης,
βλέπων ἱλαροὺς τὰς τρίβους εἰσιόντας
τοὺς δὲ κακοὺς ἀποκτείνων τῷ ξίφει.*

Τὸ ἀνωτέρω ἐπιγράμμα, ἐκδοθὲν ὑπὸ Νίκου Α. Βέη, εὑρηται ἐν τῷ εἰς Χρῦσαφα τῆς Λακεδαίμονος ναῷ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, Ἄλλὰ καὶ ἡ «Ἐρμηνεία τῶν ζωγράφων ὡς πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωγραφίαν», ἡ ἀποδιδομένη εἰς τὸν ἐκ Φουρνᾶ τῶν Ἀγράφων Διονύσιον ἱερομόναχον Ἀθωνίτην τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, λέγει : «Ἔσωθεν δὲ τῆς πύλης τοῦ ναοῦ πρὸς τὸ δεξιὸν μέρος γράψον τὸν ἀρχιστρατήγον τοῦ Κυρίου Μιχαήλ φέροντα σπάθην καὶ τὴν ἐπιγραφὴν, ἐν ἧ ταῦτα :

*Θεοῦ στρατηγός εἰμι τὴν σπάθην φέρον
καὶ τοὺς ἐνταῦθα εἰσιόντας ἐν φόβῳ
φρουρῶ, προμαχῶ, ὑπερμαχῶ καὶ σκέπω.
Τοὺς δὲ καρδία ρυπαρᾶ εἰσιόντας,
πικρῶς ἐκτέμνω ἐν τῇ ρομφαίᾳ τῆδε.*

Καὶ δύο ἄλλα ἐπιγράμματα εἰς τὸν Ἀρχάγγελον Μιχαήλ ἀναφέρει ἡ Ἐρμηνεία τῶν Ζωγράφων :

*Ἐφίππον δρᾶτέ με οἱ προσιόντες
δίστομον κατέχοντα χειρὶ ρομφαίαν,
στίφη βαρβάρων ἐκδιώκω καὶ πλήττω.
Ἐμοῦ δὲ ναοῦ ὑπάρχει Θεὸς μέγας
καὶ δεινὸν αὐτῷ ὅστις βουληθῆ ἡ περᾶσαι
πατάξω τοῦτον τῇ ρομφαίᾳ ἐν τάχει.*

*Βροτοὶ βλέποντες τὸ ξίφος τεταμένον
ὄσοι βέβηλοι καὶ ράθυμοι τὸν τρέπον
συσταλεῖτε πρὸς μετάνοιαν τάχει.*

*Εἰκὼν πάγκαλος αὐτῆ τοῦ
ταξιάρχου, ἀνιστορήθη δαπά
νη καὶ ἐξόδων, τοῦ πανοσιωτάτου
προηγούμενου κυρ νεοφύτου τοῦ
πήκλω τε καίρη εἰς μνημόσυνον
αὐτοῦ καὶ τῶν γονέων· ὃν καὶ φυλάξαι
ἄτριωτον πάσης βλάβης, ἀρχισ
τράτηγε, διὰ παντος τοῦ βίου.*

1804^ο Σεπτεμβρίου...

χειρ Θεοδοσίου...

Ἡ εἰκὼν εἶνε ἔργον δεξιᾶς χειρός.

Ἐν τῷ μεσονάφῳ ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ δαπέδου μεγάλη τετράγωνος
πλάξ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, καλύπτουσα τάφον. Καὶ ἡ πλάξ μὲν αὕτη
εἶνε ἄνευ τινὸς κοσμήματος, ἀλλ' ἐπὶ τῶν μαρμάρων, ἅτινα κρασπε-

*Εἰ δὲ μὴ προσαύσητε τῇ θείᾳ κύλῃ·
ἐγὼ γὰρ ὁ πρὶν παλαιὸς προστάτης
ταύτης δ' ἐτάχθην τῆς νέας Ἐδέμ φύλαξ (Α).*

Τὸ πρῶτον ἐκ τούτων τίθεται ὅταν ὁ Ἀρχάγγελος παρίσταται ἔφιππος.

Ἐν Κορθίῳ τῆς Ἀνδρου καὶ ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ πύργου Μ. Ζ. Καμ-
πάνη ἀνάκειται ἐντετειχισμένη παραστάσις τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ἐλαφρῶς
ἐγγεγλυμμένη ἐπὶ πλακὸς φερούσης ἄνω μικρὸν γείσωμα, ἀκόσμη Λεσβίῳ ὄμφῳ
περατούμενον. Ἀνωθεν τῆς παραστάσεως ἐπιγραφή:

Ὁ Ἀρχ. Μιχαὴλ 1694.

Ἐπὶ δὲ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα καὶ μεταξὺ τοῦ ἀρχαγγέλου καὶ τοῦ οἰκοσῆ-
μου σῶζεται ἤδη ἡ ἐπιγραφή:

*Εὐφρος
βαστο
καὶ ἴσταμαι
στὲς θὶ
ρες τὰ
φτες
βλέπο
ἤδατα
καὶ ἰσελ
θόντας.*

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Ἀρχαγγέλου εἶνε ὄντως τοποθετημένον μεταξὺ δύο
θυρῶν καὶ ἀντικρὺ τῆς πρὸ τούτων κρήνης.

(Α) Ἑρμηνεία τῶν Ζωγράφων... ἐκδ. Β' Ἀν. Κωνσταντινίδου, ἐν Ἀθήναις,
1885, σ. 252, 263 κ.έ.

δοῦσι ταύτην, παρίστανται ἀναγεγλυμμένα θυμιατήριον, ἀρχιερατικὴ βακτηρία, ἀμφορείς, τῶν ὁποίων χρῆσιν ἐποιούντο οἱ ἐπίσκοποι κατὰ τὰς χειροτονίας ἱερέων, καὶ ἄλλα τινὰ ἀνάγλυφα κοσμήματα, ἐντέχνως καὶ μετ' ἐπιμελείας εἰργασμένα. Ἐν τῷ τάφῳ τούτῳ ἐτάφησαν πολλοὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς νήσου. Κατὰ παράδοξον δὲ τῆς εἰμαρμένης φορὰν μόνος ὁ ἀνεγείρας τὸν ναὸν ἀρχιεπίσκοπος Διονύσιος δὲν ἀναπαύεται ἐν αὐτῷ· διότι μονάζων, ὡς εἴπομεν, ἐν τῇ μονῇ τῆς Παναχράντου, ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐκεῖ.

Δεξιᾷ τῷ εἰσιόντι εἰς τὸν ναὸν ὑπάρχει ἕτερος τάφος, ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου καλύμματος τοῦ ὁποίου σώζεται ἐγγεγλυμμένη ἡ ἐπιγραφή :

Γιανᾶκη τοῦ

Κωτάκη

1756

Ἦν δὲ ὁ Γιαννάκης Κωτάκης υἱὸς τοῦ πρώτου ἀνελθόντος ἐν Ἄνδρῳ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ κοιτῆρα Νικολάου Κωτάκη, ἀνεμιοῦ ἐξ ἀδελφῆς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Διονυσίου.

Ἐν τῷ ἱερῷ ἀδύτῳ πρὸς Α, ὀπισθεν τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς καὶ ἀκριβῶς ἐνδοθεν τῆς κόγχης τοῦ ναοῦ, ἐγείρεται μεγαλοπρεπὲς Ἱερὸν Σύνθρονον, ὁλόκληρον ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, εἰς ὃ ἀνέρχεται τις δι' ἱκανῶν ἀναβαθμίδων, μαρμαρίνων ὡσαύτως.

Ἄξιον δὲ παρατηρήσεως εἶνε, ὅτι Σύνθρονον οὐδεμία ἄλλη τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἐκκλησιῶν κέκτηται, μὴ ἔξαιρουμένων οὐδὲ τῶν ἐν τοῖς Μοναστηρίοις. Εἶνε δὲ τὸ Σύνθρονον ὁ ἀρχιερατικὸς θρόνος ὁ ἰδρυμένος ἐν τῷ ἱερῷ ἀδύτῳ πάσης ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας. Ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ Συνθρόνου ἐν ταῖς ἀρχαίαις ἐκκλησίαις, αἰρομένου εἰς ὕψος ἑνὸς καὶ ἡμίσεως περίπου μέτρου, καθήμενος ἢ ἰστάμενος ὁ ἀρχιερεὺς ἤκουε τὴν φήμην αὐτοῦ, καθὼς καὶ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὴν ἀνάγνωσιν ἐν γένει τῶν Γραφῶν καὶ ἠυλόγει τὸν λαόν. Τὸ Ἱερὸν Σύνθρονον ἦτο τὸ ἔμβλημα τῆς ἐπισκοπικῆς κυριαρχίας ἐν τῷ ναῷ καὶ διὰ τοῦτο εἰς τοὺς ναοὺς τῶν σταυροπηγιακῶν μοναστηρίων, ἦτοι τῶν μοναστηρίων τῶν ἐξαρτωμένων ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ πατριάρχου, ὁποῖα ἦσαν τὰ μοναστήρια τῆς Ἄνδρου, ἀπηγορεύετο ἢ ἐγκαθίδρυσαι τοῦ Ἱεροῦ Συνθρόνου, ἵνα μὴ τοῦτο θεωρηθῆ ὡς ἐνδειξις κυριαρχικῆ τοῦ ἐπισκόπου ἐν τῇ Μονῇ. Διότι ὁ ναὸς τῆς Μονῆς τῆς ἀναδειχθείσης Σταυροπηγιακῆς οὐδένα ἄλλον κυρίαρχον ἀνεγνώριζεν εἰμὴ τὸν πατριάρχην καὶ αὐτὸς μόνος κατ' ἀκολουθίαν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ τοῦ

Ἱεροῦ Συνθρόνου, ὁσάκις συνέβαινε νὰ ἱερουργήσῃ ὁ ἴδιος ἐν τῷ ναῷ τούτῳ. Μεταγενέστερον ἢ θείσι τοῦ ἀρχιερέως ὡρίσθη ἐν τῷ Δεσποτικῷ¹.

Ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ Συνθρόνου τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου εἰκονίζεται μέγας Χριστός. Κάτωθι δὲ τῆς εἰκόνος φέρονται τάδε :

Δείξις τοῦ δούλου τοῦ Χριστοῦ Παρθενίου. 1830.

Ὁ ἐπὶ τῆς Ὁραίας Πύλης Χριστός, δεξιῷ χρωστήρος ἔργον, ἐδωρήθη εἰς τὸν ναὸν ὑπὸ τοῦ ἐκ Μεσαρίας ἐπισκόπου Τριμυθούντος Ἀβραμίου Κοτάκη, ἀδελφοῦ τοῦ μητροπολίτου Νικομηδείας Διονυσίου². Ὁ αὐτός, ἀρχιμανδρίτης ἔτι ὢν, ἐδωρήσατο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ ἱερὸν ποτήριον ἀργυρότευκτον διὰ τὴν ἁγίαν Μετάληψιν. Ἐπὶ τοῦ ποτηρίου τούτου ὑπάρχει ἐγχάρακτος ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή :

* Ἀφιερωθὲν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Νικολάου
κατὰ τὴν Μεσαρίαν τῆς Ἄνδρου παρὰ τοῦ πανο
σιωτάτου κύρ Ἀβραμίου Ἰω: Κοτάκη * 1821 *

Σφύζεται δ' ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ ἕτερον ἀργυροῦν καὶ ἔγχρυσον τορευτὸν ποτήριον, ἐντέχνως εἰργασμένον, ἐφ' οὗ, κεχαραγμένα μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας, ἀναγινώσκονται τὰ ἐξῆς κεφαλαιώδεις γράμματα:

† *Μνήσθητι Κύριε Ναθαναὺλ ἀρχιερέως — 1796 : —³.*

Ἡ Ἁγία Τράπεζα τοῦ ναοῦ εἶνε ὀλόκληρος ἐκ λευκοῦ μαρμάρου μετὰ κίωνων καὶ θόλου, αἰρομένου εἰς ὕψος πέντε περιπου μέτρων. Κάτωθεν δὲ τοῦ διαζώματος τοῦ θόλου σφύζεται ἡ ἐπιγραφή :

17 Μνήσθητι ὁ Θεὸς τοῦ δούλου σου Πέτρου 91⁴.

Ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ σφύζεται ἱερὸν Εὐαγγέλιον, φέρον κεχαραγμένην ἐπὶ τοῦ ἀργυροῦ αὐτοῦ πλαισίου τὴν ἐπιγραφὴν :

Νικόλαος
Ἀθανασίου
Ἰουλίου α΄
1803.

1. Περὶ τοῦ Συνθρόνου ἐν προγενεστέροις χρόνοις βλ. Ducange, Glossar. med. et infimæ græcitat. ἐν λ. Σύνθρονον.

2. Βλ. περὶ ἀμφοτέρων *Δημητρίου II. Πασχάλη*, Χριστιανικῆ Ἄνδρος. Ἄνδριοι Ἱεράρχαι. Ἀνέκδοτον.

3. Βλ. καὶ περὶ τοῦ ἀρχιερέως τούτου *Δημητρίου II. Πασχάλη*, ἐνθ. ἀν.

4. Πέτρος Καΐρης ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ ἐπιλεγομένου *Μπαμπασούνα*. Δαπάνη αὐτοῦ ἐγένετο ἡ Ἁγία Τράπεζα.

Ἐπὶ τεσσάρων δ' εὐμεγέθων τῆς ἐκκλησίας ταύτης εἰκόνων, ἐν τοῖς διαστυλίοις τοῦ δρυφάκτου ἀποκειμένων, βυζαντιακῆς δὲ τεχνοτροπίας ἐνδιαφεροῦσης, σημειοῦται τὸ ἔτος 1742, ταχυγραφικῶς δὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγιογράφου κ' ς α Δε .

Ἦν δὲ ὁ ναὸς οὗτος καθωραϊσμένος ἐν χρόνοις προγενεστέροις δι' ἀξίων λόγου τοιχογραφιῶν, ὧν, ἀτυχῶς, οὐδ' ἐλάχιστον σώζεται σήμερον ἕχνος. Ἡ ἐπ' ἐσχάτων δὲ γενομένη ἐπισκευὴ τῆς ἐκκλησίας ἐκάλυψε τὰ πάντα διὰ παχυτάτου στρώματος ἀσβεστοκονίας. Ἀλλὰ καὶ πρότερον ἢ ἐπιπολάζουσα ἐν τῷ ναῷ καὶ μέχρι μέσου ἔτι θέρους νοτίς, ἐπικουρούντων καὶ ἀπειροκάλων ἐπιτρόπων, εἶχεν ἤδη κατὰ μέγα μέρος συντελέσει τὴν καταστροφὴν.

Ἐγράφον ἐν Ἄνδρῳ, Ὀκτωβρίου φθίνοντος 1928.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Π. ΠΑΣΧΑΛΗΣ